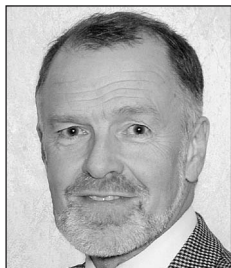

Einkjörnungasótt

Jóhann Heiðar
Jóhannsson

Netfang:
johannhj@landspitali.is

Í LYFIATÍÐINDUM, 3. TÖLUBLADI, 7. ÁRGANGI, ÁRIÐ 2000, er meðal annars fjallað um sjúkdóm sem á fræðimálinu nefnist **mononucleosis infectiosa**. Svo illa er þar farið með íslenskt heiti sjúkdómsins að ekki verður við unað athugasemdalaust. Í efnisyfirliti greina blaðsins á bls. 7 er hann fyrst nefndur „*einkirningssótt*“ en í fyrrisögn á bls. 54 „*einkyrningssótt*“. Viðmælandi blaðamannsins getur að vísu um heitin **eitlasótt** og **kossasótt**, en síðan er sjúkdómurinn ætíð nefndur **einkyrningssótt**. Að auki er ekki farið rétt með hið erlenda heiti í inngangi viðtalsins, en þar birtist það sem „*monoclosis*“. Ekki skal amast við nýjum hugmyndum, en gera verður þá kröfu að rétt sé farið með fyrirbyggjandi fræðiheiti og að stafsetning þeirra sé ætíð rétt.

Að minnsta kosti þrjú íslensk fræðiheiti liggja þegar fyrir. Íslensk lækisfræðiheiti Guðmundar Hannessonar birta heitið **einkirningasótt** (bls. 65) og Íðorðasafn lækna bætir við **eitlasótt** (bls. 300), en Alþjóðleg tölfræðiflokkun sjúkdóma og skyldra heilbrigðisvandamála (ICD 10) breytir íslenska heitinu í **einkjörnungasótt** (bls. 86).

Einkjörnungar

Hið latneska heiti sjúkdómsins byggðist á því að afbrigðilegar einkjarna frumur sáu stótt við smásjárskoðun á blóði. Þær nefnir Íðorðasafnið **einkjörnunga** en Íslensku lækisfræðiheitin **stórkirninga** (bls. 65). *Kjörnungur* og *kirningur* eru bæði rétt mynduð íslensk heiti sem vísa til kjarna. Frumur með marga *kjarna* mætti ýmist nefna margkjörnunga eða **margkirninga**. Heitið **kyrningur** er hins vegar dregið af „korn“ og vísar þess vegna í frumur sem innihalda korn. Frumur með mörg korn í frymi sínu mætti nefna **margkyrninga**. Oft verður mönnum hált á því hvort rita á „i“ eða „y“ í sjaldgæfum orðum. Það var einmitt til þess að koma í veg fyrir slíkan rugling, að Orðanefnd læknafélaganna valdi heitið **kjörnungur** en ekki **kirningur** til að vísa í kjarna frumnanna. Hitt er svo annað mál að **einkjörnungur** er ekki sérlega gegnsætt heiti til að nota um eina tiltekna frumutegund (L. monocytus), því að langflestar frumur í vefjum mannsins hafa aðeins einn kjarna.

„Óhefðbundin“ geðklofalyf

Í síðasta pistli (Lbl. 2000; 86: 533) var sagt frá fyrirspurn vegna aðgreiningar tveggja hópa geðklofalyfja, **conventional** og **atypical**. Þó litlar upplýsingar lögju fyrir, var málið afgreitt að bragði með tilvísun í venjulegar merkingar þessara orða, annars vegar *hefðbundinn*, *venjulegur* og hins vegar *óhefðbundinn*, *óvenjulegur*. Bent var einnig á að lækna nota lýsingarorðið **atypical** gjarnan um það sem er

talið *afbrigðilegt*, *frábrigðilegt*. Auðvelt er því að láta sér detta í hug að í síðari hópnun séu óvenjuleg lyf eða afbrigðileg á einhvern hátt, en vandamálið við að finna nothæfa íslenska þýðingu snýst um það að gera sér grein fyrir því hvers vegna annar lyfjahópurinn er nefndur „*atypical*“.

Aðalsteinn Jens Loftsson, lyfjafræðingur, sendi tölvubréf með stuttri athugasemd. Hann taldi þessa flokkun geðklofalyfja hafa komið fram eftir að farið var að nota lyf eins og klósapín, sem virtust síður valda tilteknum aukaverkunum. Undirrituðum fannst þetta furðuleg þversögn, ný lyf með minni aukaverkanir eru nefnd **atypical**, en eftir þessa ábendingu mátti hefja upplýsingaleit. Um lyfið Leronex (clozapinum) segir meðal annars í Sérlyfjaskrá frá 1998: *Verkunarmáti er ekki fullkomlega ljós, en lyfið hamlar adrenergísk, kólínísk og histamínísk viðtæki. Hefur auk þess væg andserótónísk og anddópamínísk áhrif*. Um ábendingar til notkunar þessa lyfs segir síðan: *Geðklofi, sem ekki hefur svarað hefðbundinni meðferð með a.m.k. tveimur öðrum lyfjum*. Með þessu er skilningur sennilega fenginn, lyfin má nefna **óhefðbundin** meðan verkunarmáti er ekki ljós og meðan hefðin kallar fyrst á notkun annarra lyfja. Undirritaður gaf í skyn í fyrri pistli að þessi flokkun væri tímabundin og Aðalsteinn Jens tekur undir það.

Viðtaki

Framangreind tilvísun í Sérlyfjaskrána gefur tilefni til að rifja upp umfjöllun um heitið **receptor** í 77. pistli (Lbl. 1996; 82: 406). Þar er bent á að Íðorðasafn lækna birti tvö íslensk heiti á hinu fræðilega fyrirbæri **receptor**, 1. *nemi*, 2. *viðtaki*, og þeirri skoðun undirritaðs var lýst í pistlinum að síðara heitið, **viðtaki**, hafi náð yfirhöndinni. Að tala um **viðtaki** byggist hins vegar á misskilningi og nokkurri vanþekkingu. Samkvæmt Íslenskri orðabók Máls og menningar er orðhlutinn **-taki** notaður í samsetningum *um þann sem tekur við e-u eða tekur e-ð að sér: arftaki, verk-taki*. **Tæki** er hins vegar notað um verkfæri, smíðatól, áhöld og vélar.

Viðtaki var á árum áður oft notað sem almennt heiti á því sem nú nefnist **útvarpstæki**, *tæki til að taka við útvarpsbylgjum og breyta þeim í hljóð*. Rétt er að minna á að án loftnets gátu tækin þó ekki tekið á móti neinum bylgjum. Lækisfræðilega merkingu heitisins **viðtaki** er ekki að finna í Íslensku orðabókinni og þar er eingöngu tilgreind merkingin *loftnet*. Undirrituðum finnst það augljóst að **frumuviðtaki**, sem tekur við líffræðilegum sameindum á yfirborði frumna, er ágæt hliðstæða við útvarpsloftnet, ytri viðtakann sem tekur við útvarpsbylgjunum og sendir þær inn til útvarpstækisins, sem að lokum breytir bylgjunum í hljóð.

ADALSTEINN JENS
LOFTSSON LYFJA-
FRÆÐINGUR SEGIR:

Sem sagt frekar óljós flokkun sem að mínu viti ætti helst ekki að beita. Frá faglegum sjónarhóli tel ég miklu nær að halda sig við vel skilgreinda flokkun, svo sem ATC, áhrif og aukaverkanir.